

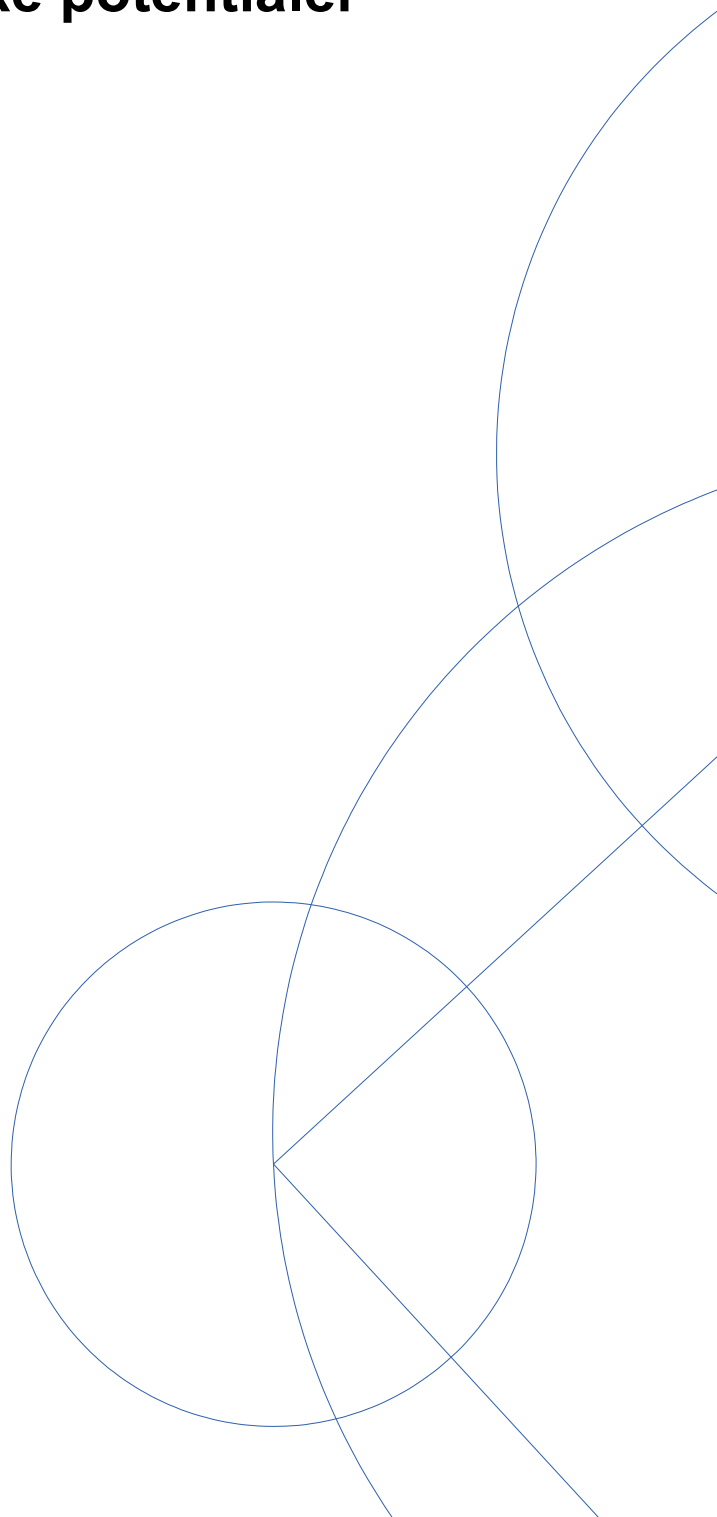
Kysternes kulturhistoriske potentialer

Thomas Højrup

© Thomas Højrup

Udgivet af:
Centre for State and Life-mode Analysis
Karen Blixens vej 4
2300 København S

ISBN 978-87-93346-03-1

Kysternes kulturhistoriske potentialer

Kysternes kulturhistorie adskiller sig væsentligt fra andre natur- og kulturmiljøer i Danmark ikke mindst indlandets landbrugssamfund. Artiklen argumenterer for, at kysternes stedlige potentialer netop findes i denne udvikling og påpeger derfor vigtigheden af, at sikre en kvalitetsbevidst udvikling af yderområdernes kyster med blik for de unikke natur- og kulturmiljøers sårbarhed. Det er vor generations ansvar, at det fælles og det særlige ved stedet bliver udviklet i stedet for at blive afviklet.

At kysternes værdier er både unikke og sårbare er noget, vi ofte først tænker på, når de pludselig trues eller forsvinder. For intet andet dansk kulturlandskab stiller så vidtrakte ressourcer til fri afbenyttelse som kystlandet og kystvandet. De rummer derfor en guldgrube af potentialer, som vi må tage varsomt vare på, for kun ved en bæredygtig og indsigtsfuld brug af dem, kan vi fremtidssikre deres anvendelse. Vi må kende deres baggrund for at kunne gribe grundlaget for deres beståen klogt og erfarent an i en ny brydningsstid.

Kysten og de frie muligheder

De danske kysters stedlige potentialer adskiller sig fra indlandets ved en forhistorie, der i et årtusinde forankrede kystens ressourcer i den centraliserede kongemagt uden for adelens indflydelsessfære. Den tidlige vikingetids landsbyer var trukket ind i land for at kunne beskytte sig imod røveriske overfald fra søsiden. Men fra Knud den Hellige og frem gjorde den stadig mere centraliserede kongemagt brug af den søvante kystbefolkning til at bemane krigsflåden til gengæld for, at kongerne kæmpede for at yde kystlandet beskyttelse og kræve sin suverænitet over farvandene.

Ved at give kystens folk ret til frit fiskeri og sejlads kunne kongemagten sikre sig et stedligt potentiale af folk i rigets kystegne, der havde søfolkenes kompetencer og lod sig udskrive som flådemandskab. Kongernes behov for at holde kysterne befolket og kystbefolkningens behov for at kunne gøre fri og beskyttet brug af farvandene skabte de rettigheder, der gjorde kystlandet til et sted med helt særlige potentialer.

Da indlandets mark og jord i middelalderen blev gjort til grundlag for adelens livsform som rigets krigerklasse, kunne man kun blive bonde ved at fæste en gård og betale afgift til det herskab, der havde sat sig på retten til det stedlige overskud af produktionen. Denne afgiftspligt blev efter landboreformerne omsat til bøndernes ejendomsret over jorden. Land og vand blev ressourcer af vidt forskellig karakter og værdi for folk.

De sidste to hundrede års befolkningsforøgelse skar den principielle forskel på de stedlige potentialer ud i pap: Mens kun et af bondens børn kunne overtage fødegården, så var det for de andre både muligt og billigt at få en sandlod ved kysten og starte fiskeri eller skudefart. Derved blev landets kystegne beriget med en perlekæde af fiskerlejer og skudehandelspladser, hvor folk ikke kun trak til på bestemte årstider, men slog sig ned for at gøre brug af de åbne muligheder for frit fiskeri og fragtsejlads.

*

Sandlodder uden stor værdi for bonden, fisk af stor ernæringsværdi for bønder og byfolk og endelig de ideelle muligheder for at transportere sine varer til markederne af søvejen var de frie muligheder, som blev taget i brug af initiativrige kystboer til at udnytte potentialet i den organisatoriske tradition på kysterne for at gå sammen i partsfiskeri og partsrederier. Selvom midlerne var små, så kunne man ved at slå sig sammen i et fiskerlag eller partsrederi gøre sig uafhængige af andre og få kræfter til at fravryste havet sine rigdomme.

Og potentialet blev forøget ved, at partsfiskerne og –skipperne kunne spare op og bestille en større båd, hvilket gav mulighed for at andre kunne specialisere sig i at bygge både, smede beslag, sy sejl, slå reb og alle de andre håndværk, som blomstrede op langs kysten. I begyndelsen af 1900-årene begyndte smedene at bygge deres egne små glødehovedmotorer og inden længe snurrede små maskinfabrikker i fiskerlejerne. De forsynede de stadig større kuttere med en maskinkraft, som gjorde partsfiskerne i stand til at tage konkurrencen op med det gamle storfiskeri fra engelske og tyske havne på det åbne hav.

Kysterne opdaget

Mens bønderne indadtil erobrede, hvad udadtil tabtes, så bemægtigede kysternes selverhvervende befolkning sig de rige ressourcer, som fra havet kunne tilflyde de danske kystegne i stedet for at blive sejlet bort. Der blev bygget havne og indrettet landingspladser med spil til at trække bådene ud og ind fra havet, og hver generation byggede sine karakteristiske huse, som dannede rammen om familiernes hjem og basis for en kystkultur og kystbebyggelse, der skilte sig ud fra både livet og de fysiske rammer i de større byer og indlandet.

Da kunstnerne i 1800-årene søgte både inspirationen og nationens rødder i den stedlige natur og almuens kultur, blev kystsamfundet derfor opdaget som særligt tema med et stort potentiale for borgerskabets refleksion over egne og andres opfattelser af det gode liv. På kysten kunne man opleve en djærv selvstændighed, kollegialitet og stolthed over at tumle med havets kræfter og udvikle sit frie erhverv, der blev oplevet som en kulturel kontrast til storbyens bundne borgerlighed og arbejderklasse. Malerier af mennesker og miljøer dannede sammen med skildringer af fiskerliv og redningsfolk en attraktionsværdi, som tiltrak stadig bredere grupper af især byernes befolkning til kysterne, hvor man begyndte at holde ferie i sommertiden.

For kystens folk blev feriegæsterne et nyt potentiale til indkomst, idet familien kunne leje sit hus eller udhus ud til byboere, der betragtede det som interessant at komme tæt på fiskerlivet og sundt selv at dyrke badelivet, der af lægerne begyndte at blive betragtet som godt for krop og helbred. I Danmark blev kysten derfor identificeret med ferien for stadig større grupper, arbejderne begyndte at tage derud i 1920-erne og med ferieloven blev det i 1930-erne et fællestræk for byfolk, at ferien er noget man meget gerne tilbringer ved en af de danske kyster. Samtidig med feriegæsterne begyndte sejlerne at gæste de små havne og med glasfiberbådens introduktion blev sejlerfolket en stor befolkningsgruppe, der har fået bygget marinaer med plads til mange flere lystbåde, end der i dag er tilbage af fiskerbåde. Intet under at kysten i dag er ferietidens guld. Et locus for livskvalitet.

Kystens autenticitet er dens potentiale

Den unikke kombination af mager agerjord og strandlodder, af fiskerlejernes kulturmiljøer, af det frie liv, af det sunde og fælles hav, af barndoms minder om sol og strand fra ferierne i familiens sommerhus eller lystbåd giver kysten sine helt særlige stedlige potentialer for fortsat attraktionsværdi. Et årtusindes maritime kulturudvikling og tradition har givet kysten sit nærvær, hvis autenticitet imidlertid også risikerer at blive det, der glimrer ved sit fravær. Kystens livskvaliteter og kulturværdier er prekære og fyldte af modsigelser. Vi risikerer, at al fri fangstret ender som nogle få investorers private ejendomsret, at der spekuleres i enhver sandlods potentiale for turistindustri og enhver hyggelig havn bliver til en stor marina. At duftene og lugtene går tabt. Enhver ældre maritim bygning gemmer på en kommerciel mulighed, som kan udnyttes eller ødelægges. Derfor er der også potentialer, som det er nødvendigt at tage vare på, hvis de ikke skal gå til grunde eller blive kommercialiseret på måder, så de mister deres særlige værdi.

Fiskerlejerne er her endnu, og der kan gøres meget for at sikre deres fremtid som aktive kystsamfund. De har også efterladt en bygningsarv fra to hundrede års dynamiske kysterhverv, som rummer et rigt potentiale for lokale og for gæster, for familier og for foreninger, der vil videreføre

huse, skibe og anlæg på måder, der tager vare på værdierne og gør dem til brugbare ressourcer for kystens fremtid.

I mange småhavne rummer den gamle bedding, bådebyggeriet, bundgarnshuset, smedjen, vådbinderiet, redningsstationen, spilhuset, sildebåden, toldbygningen, lodshuset, maskinfabrikken, snurrevodskutteren, sømandshjemmet, strandhotellet og mange andre anlæg i dag et potentiale, som rigtigt udnyttet og klogt bakket op af myndigheder, fonde og foreninger kan videreføres fra de tidligere erhvervsdrivende og genanvendes i tråd med deres oprindelige funktion til at sikre stedets materielle værdier, kompetencer, livsformer og identitet. Og i videre perspektiv gælder det samme for stenrevets fiskerige habitat i farvandet udenfor kysten, kalkbruddet hvori der kan saves limsten, fiskerlejets tradition for partsorganisering, bondeskoven hvor der kan skæres rusepæle, eller ålegræsset til tangtagene, for blot at nævne nogle få stedlige ressourcer, som kan forsvinde mellem hænderne på os.

Det er vor generations ansvar, at det fælles og det særlige ved stedet bliver udviklet i stedet for at blive afviklet og erstattet af ting, der lige så godt kunne finde sted - og tjenes penge på - alle mulige andre steder og derfor ikke længere rummer og realiserer kystlokalitetens stedlige potentiale.

Thomas Højrup til Realdania 18.5.2012